

Міністерство освіти і науки України
Державний торговельно-економічний університет
Вінницький торговельно-економічний інститут
Кафедра економіки та міжнародних відносин

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

Житлова субсидія як інструмент адресної соціальної допомоги населенню
(за матеріалами Департаменту соціальної політики Вінницької міської ради,
м. Вінниця)

Здобувача вищої освіти
освітнього ступеня «бакалавр»
4 курсу, групи СЗ-41д,
спеціальності 232 «Соціальне
забезпечення»
ОП «Соціальне забезпечення»
денної форми навчання

Тетяна СОРОКА

Науковий керівник
кандидат економічних наук,
доцент

Тетяна ПАВЛЮК

Гарант освітньої програми
доктор економічних наук,
доцент

Лілія МАРТИНОВА

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СИСТЕМИ АДРЕСНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ НАСЕЛЕННЮ	6
1.1. Система державної соціальної підтримки населення у формі субсидій: сутність, види та функції.....	6
1.2. Зарубіжний досвід житлового субсидіювання.....	10
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СИСТЕМИ НАДАННЯ АДРЕСНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ НАСЕЛЕННЮ.....	15
2.1. Організаційно-економічна характеристика ЦНАП.....	15
2.2. Аналіз фінансового забезпечення населення житловими субсидіями та дослідження державних субвенцій на надання житлових субсидій.....	20
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФІНАНСУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ЖИТЛОВИХ СУБСИДІЙ В УКРАЇНІ.....	28
3.1. Рекомендації щодо вдосконалення роботи ЦНАП.....	28
3.2. Моніторинг ефективності запропонованих шляхів для розвитку системи житлових субсидій в Україні.....	35
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	41
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	44
ДОДАТКИ.....	47

ВСТУП

Актуальність теми кваліфікаційної роботи. В умовах війни в Україні нагальної потреби набув соціальний захист громадян. Держава, як гарант повинна захищати своїх громадян та надавати всіляку підтримку. Відповідно основною функцією держави є забезпечення добробуту суспільства та гарантій безпеки. В Україні починаючи з 2014 року спостерігається нестабільність у економіці яка стрімко зростає. Гострим набуває питання захисту громадян в умовах війни, тому на даний час гостро постає питання соціального захисту найбільш вразливих верств населення. Населення є основною рушійною силою суспільства, головний чинником виробництва і сприяє розвитку та розбудові держави.

Одним її інструментів системи соціального захисту є забезпечення населення гідними умовами на існування через механізм надання житлових субсидій. Тому актуальність даної теми не викликає сумнівів, допомога від держави дає можливість для суспільства гідно розвиватися.

Аналіз розробленості теми. Питання житлових субсидій на сьогодні є досить актуальним і потребує всіляких досліджень та потребує удосконаленості з боку ефективної діяльності соціальної сфери, адже субсидія є одним з елементів державної допомоги малозабезпеченим сім'ям. В Україні дослідження щодо надання субсидій проводяться з 1995 року науковими установами. Саме в цей період в державі стрімко почала розвиватися сфера соціальних послуг яка потребувала нових інструментів та механізмів допомоги населенню.

Проблеми соціальної сфери досліджували багато українських та міжнародних науковців серед яких можна виділити: С. Синчук, Т.Курипко, О. Корнієнко, Н. Жук, І. Хомич, Т. Павлюк, Н. Легейда. Та багато інших. Особливої уваги заслуговують дослідження пов'язані з фінансовими та правовими аспектами надання фінансової допомоги – житлово-комунальних субсидій які допомагають найбільш незахищеним верствам населення. Тому

дана тема є досить актуальною, потребує дослідження не лише вітчизняних науковців, а й досвіду країн Європейського Союзу.

Мета і завдання дослідження. Метою даної кваліфікаційної роботи є дослідження житлової субсидії як інструменту адресної соціальної допомоги населення за матеріалами Департаменту соціальної та молодіжної політики Вінницької міської ради. Відповідно до поставленої мети нами має бути досліджено та вирішено ряд завдань:

1. Дослідити систему державної соціальної підтримки населення у формі субсидій, розглянути їх види та функції.
2. Вивчити зарубіжний досвід житлового субсидіювання.
3. Проаналізувати організаційно-економічну характеристику Центру надання адміністративних послуг (ЦНАП).
4. Здійснити аналіз фінансового забезпечення населення житловими субсидіями та дослідити державні субвенції на надання житлових субсидій.
5. Запропонувати рекомендації щодо вдосконалення системи ЦНАП.
6. Здійснити моніторинг ефективності запропонованих шляхів для розвитку системи житлових субсидій в Україні.

Об'єктом даного дослідження є процеси, що впливають на систему соціального забезпечення, зокрема на житлові субсидії. Предметом дослідження виступає ефективність фінансових та економічних відносин між державою та домогосподарствами у зв'язку з нарахуванням та виплатою адресної грошової допомоги.

При дослідженні теми в роботі було використано такі методи як аналіз (розкрито основну сутність поняття субсидії, проаналізовано його основні складові та характеристики), синтез, конкретизація, аргументація, порівняння (знаходження спільних і відмінних ознак, порівняння українського та зарубіжного механізму субсидіювання в країнах Європейського Союзу), групування (поділ та групування різноманітних ознак), математичний, статистичний метод (було досліджено рівень забезпеченості населення

субсидіями протягом 2020-2022 років) та метод узагальнення, за допомогою якого було зроблено загальні висновки.

Результати дослідження були апробовані на XII Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми ефективного соціально-економічного розвитку України: пошук молодих», «Житлові субсидії як інструмент адресної соціальної допомоги населенню», Студентське наукове товариство «ВАТРА» ВТЕІ ДТЕУ, 20 квітня 2023 року, м. Вінниця.

Структура роботи складається з вступу, трьох розділів, які поєднують шість підрозділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел (50 джерел) та додатків. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи становить 52 с., з яких основний текст – 42 с.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СИСТЕМИ АДРЕСНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ НАСЕЛЕННЮ

1.1. Система державної соціальної підтримки населення у формі субсидій: сутність, види та функції

Основним завданням соціальної політики будь якої держави є забезпечення належних умов функціонування та життєдіяльності людей які потребують захисту, людей які відносяться до найбільш вразливих груп населення (особи з інвалідністю, багатодітні сім'ї, пенсіонери та інші), людей які знаходяться у складних життєвих обставинах. Ця потреба вимагає прийняття ряду важливих нормативно-правових актів, які були прийняті з створенням і появою нової держави Україна. З розвитком української державності залежить від багатьох законодавчих актів прийнятих вищими органами влади (президентом, Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України та іншими органами місцевого самоврядування), які мають вплив на політику держави у сфері соціального забезпечення та захисту визначеного основним Законом держави – Конституцією України.

Серед основних елементів системи соціальної політики є державна підтримка населення, яка полягає у захисті населення яке її потребує. Ця підтримка відображається у різних формах прояву: медична (безкоштовні ліки, перша медична допомога ...), психологічна, правова (оформлення та відновлення документів, консультації), матеріальна (одяг, їжа, житло...). Метою та основними функціями держави є забезпечення добробуту свого населення за рахунок економічного зростання, яке проявляється через зменшення нерівності між бідними та багатими верствами населення, досягнення соціальної справедливості, підвищення рівня та якості життя населення.

Громадянам які не можуть забезпечити себе гідними умовами за рахунок втрати працездатності, безробіття, втрати годувальника – дане право на захист гарантує держава відповідно до законодавства [8].

Право на соціальний захист забезпечується та фінансується за рахунок внесків (соціальних) громадян, організацій, фірм, підприємств, установ, держави та інших джерел та забезпечується відповідно до Закону «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» та інших законодавчих актів України. Також щорічно відбувається оновлення та створення нових закладів по догляду за особами які потребують соціального захисту (непрацездатними, найбільш вразливими верствами населення). Ці заклади фінансуються за рахунок як держави так і приватних фондів, добровільних пожертвувань. Основною групою серед непрацездатних є пенсіонери, які потребують захисту щодо збільшення пенсійних виплат до рівня прожиткового мінімуму, а то і вище. Мізерна пенсія не дає можливості даній категорії громадян забезпечити себе гідними умовами до існування, що підвищує рівень бідності серед них.

Розвиток нової, ефективної системи соціального захисту вимагає від суспільства побудови нової системи, яка забезпечить гідними умовами до існування найбільш вразливі категорії населення та відповідних правових органів, які будуть забезпечуватимуть контроль за виконанням всіх функцій системи. Однією з функцій системи соціального захисту найбільш вразливим верствам населення є надання житлової субсидії.

Житлова субсидія – це державна соціальна допомога споживачам житлово-комунальних послуг, які не можуть самотужки їх оплачувати, це допомога держави найбільш вразливим верствам населення, це інструмент адресної допомоги держави населенню. У програмі житлових субсидій прийнятій Кабінетом Міністрів України чітко визначається відсоток у межах встановлених норм обов'язковий платіж за житлово-комунальні послуги, що дає можливість сім'ї забезпечити гідні умови на існування та компенсувати різницю між нарахованою оплатою.

Дослідження науковців різних країн дало можливість трактувати категорію «субсидія» враховуючи функції та завдання які вона виконує та відповідно до країни в якій проводиться дослідження. Детальніше ці тлумачення наведені у додатку А.

Детальніше розберемо суть та зміст категорії «субсидія» в більшості країн. Аналізуючи субсидії в Україні можна зазначити, що дане поняття ввійшло в обіг у 1995 році. Вже близько 28 років програма житлових субсидій дає можливість малозабезпеченим верствам населення оплачувати житлово-комунальні послуги за рахунок держави в умовах нестабільного ціноутворення. Дана програма є одним з основних механізмів захисту людей та підвищення їх рівня життя. Оплата за житлово-комунальні послуги здійснюється відповідно до доходу сім'ї (домогосподарств) чим нижчий дохід тим менший обов'язків платіж за житлово-комунальні послуги. Даний контроль за використанням призначенням коштів щодо цільового їх використання здійснюють органи виконавчої влади та територіальні органи соціального захисту населення у районах та містах.

Відповідно до постанови Кабінету міністрів України від 17 червня 2015 року № 423 «Про затвердження Положення про Міністерство соціальної політики України» основним органом виконавчої влади є Міністерство соціальної політики одним з основних завдань якого є реалізація політики у сфері соціального захисту населення. Серед основних функцій Міністерства є – здійснення державного контролю за дотриманням вимог законодавства під час надання соціальної підтримки, призначення та виплати (державна допомога, пільги, житлові субсидії та інші виплати, що проводяться за рахунок державного бюджету, соціальні послуги) [10].

Для оформлення житлової субсидії населенню потрібно звернутися до центру надання соціальних послуг (ЦНАП) за місцем реєстрації (проживання) з відповідними документами: заява про призначення та надання житлової субсидії, документи що посвідчують особу (паспорт або інший документ), довідка про доходи членів сім'ї, довідка про склад сім'ї, інші документи які

необхідні для розгляду питання про призначення субсидій (Постанова «Про спрощення порядку надання населенню субсидій для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг, придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива» від 21.10.1995 р. № 848). При отриманні всіх необхідних документів рішення про надання житлової субсидії приймається на протязі 10 робочих днів.

Житлова субсидія - є безповоротною адресною державною соціальною допомогою громадянам - мешканцям домогосподарств, що проживають в житлових приміщеннях (будинках) і не можуть самотужки платити за житлово-комунальні послуги, оплачувати витрати на управління багатоквартирним будинком. Даний вид субсидії призначається відповідно до нормативно-правових актів лише на оплату житлово-комунальних послуг відповідно до встановлених норм. Забезпечення гідних умов життя домогосподарств є основною метою житлової субсидії [11].

Основні характеристики житлових субсидій представлені на рисунку 1.1.

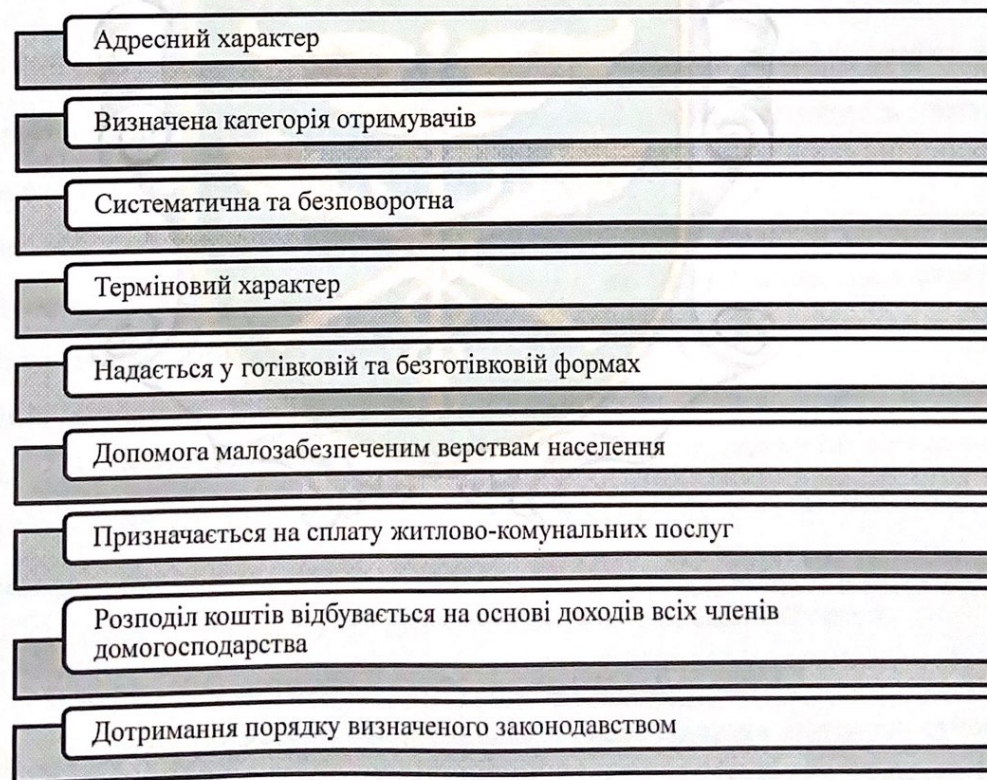

Рисунок 1.1 – Характеристика житлових субсидій.

Важливим інструментом соціального захисту найменш захищених людей при оплаті послуг за житло є програма житлових субсидій яка керується відповідними законами та положеннями у сфера соціального захисту населення, розроблена Міністерством соціальної політики, надається відповідними органами влади, підпорядковується уряду України та фінансується державою шляхом використання бюджетних коштів, цільових фондів громад на безповоротній основі. Забезпечення гідних умов життя домогосподарств є основною метою житлової субсидії що дає можливість в умовах підвищення тарифів знизити рівень бідності серед населення та вирівняти економічні та соціальні умови існування людей.

1.2. Зарубіжний досвід житлового субсидіювання

Досліджуючи історичний, еволюційний розвиток системи соціального захисту в розвинутих країнах світу особливої уваги потребують питання запозичення найкращих практик країн світу для побудови незалежної соціальної системи для України. Ефективність методів, щодо регулювання соціальних процесів в різних країнах вказує на необхідність дослідження і запровадження їх в український простір соціальної системи. Тому, необхідною умовою побудови кращої системи соціального захисту є запровадження необхідних методів та впровадження механізмів регулювання в соціальній сфері що є досить важливою і актуальною в сучасних умовах. Розглянемо на прикладах передових країн Європи систему соціального захисту для вдосконалення механізму державного управління в соціальній сфері.

В період реформування системи соціального захисту досвід зарубіжних країн був досить необхідним та корисним у сфері надання житлових субсидій. Дослідження теоретичних, практичних, нормативно правових аспектів у цій

сфері допомогли покращити систему надання житлових субсидій що в свою чергу призвело до підвищення рівня життя та покращення добробуту серед незахищених верств населення [14, с. 07-108].

Житлові субсидії як інструмент допомоги представлені в багатьох країнах світу серед яких: Австрія, Данія, Ірландія, Нідерланди, Португалія, Іспанія, Швеція, Франція, Німеччина, Бельгія, Польща, Латвія, Естонія та мають свої особливості (рисунок 1.2)

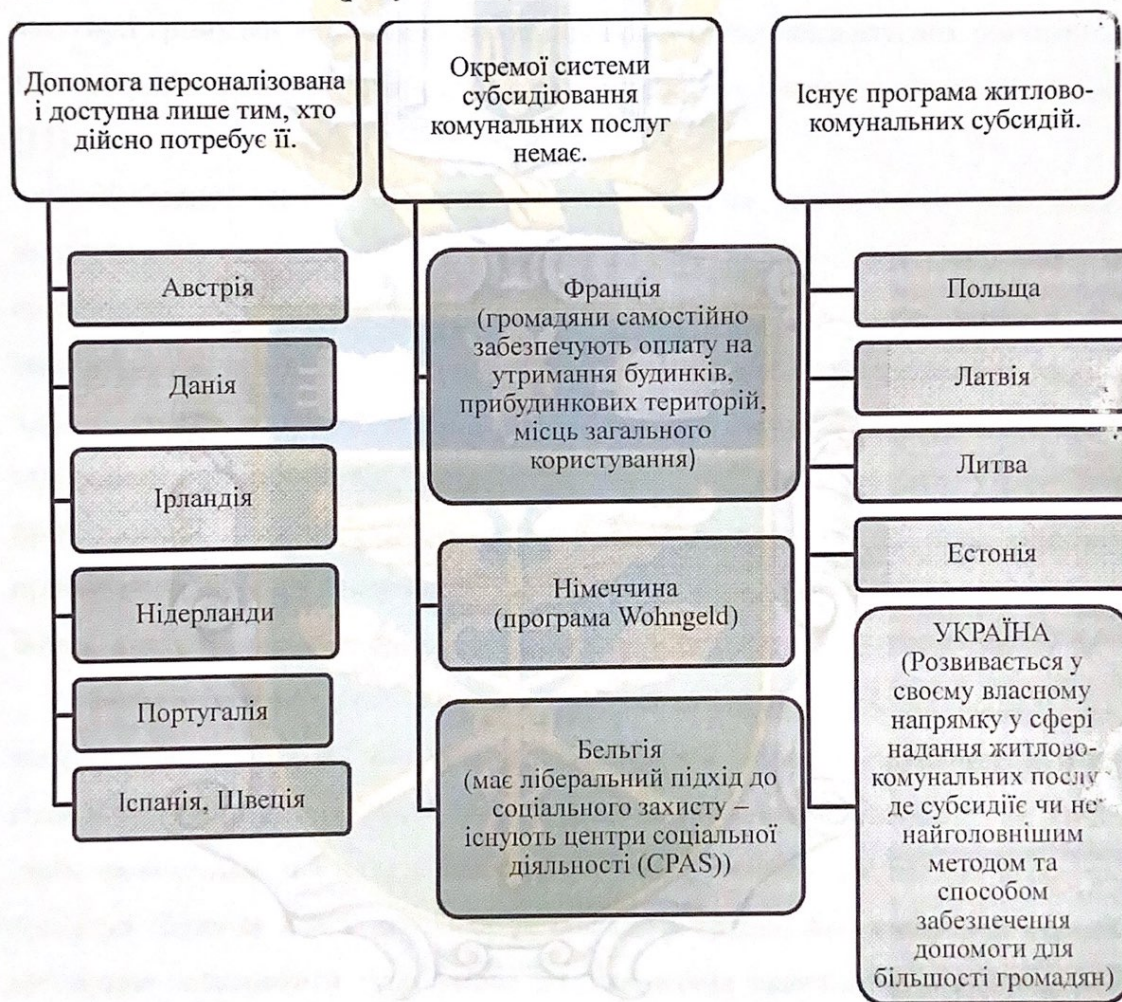

Рисунок 1.2 – Соціальна підтримка у країнах Європи (досвід для України)

Для більш детального аналізу забезпечення країн Європи розглянемо та охарактеризуємо субсидії даних країн.

Розпочнемо з Німеччини яка є найбільш високо розвинутою країною Європейського союзу. В країні, як і в більшості розвинутих країн система субсидіювання відсутня. Натомість у даній країні існує програма Wohngeld, це грошова допомога, яка дає можливість місцевому населенню оплатити частину коштів на житло, переважно оренду житла, однак це не покриває всю оплату за житло. Дана допомога призначена для категорії населення яка не отримує іншої допомоги (по безробіттю чи соціальну). У більшості допомогу отримують ті категорії громадян які тимчасово опинилися в складних життєвих обставинах. Ця програма також діє для таких категорій як пенсіонери та багатодітні сім'ї [17].

У Франції існує система як стимулює місцеве населення до збереження енергетичних ресурсів, якщо домогосподарства не витратили весь ліміт на споживання то держава повертає кошти за більш вигідним тарифом для споживача. В країні на кожного споживача щороку розраховуються норми. Таким чином в країні діє система авансових платежів. Що стосується прибудинкових територій то всі громадяни за власні кошти утримують прибудинкові території, місця загального користування до яких входить прибирання під'їздів, вивезення сміття, утримання дитячих майданчиків та інших витрачаючи на це близько 100 євро на місяць [16].

Бельгія відома своїм вільним (ліберальним) підходом до соціального захисту населення. В місцевих органах влади створені публічні центри соціальної діяльності (CPAS), які надають різноманітну допомогу не лише своїм громадянам, а і нелегальним мігрантам, біженцям, людям які шукають притулку. Бельгія хоч і невелика за обсягами країна, але допомагає всьому населенню забезпечити гідні умови для існування включаючи індивідуальну допомогу, матеріальну (одягом, житлом, їжею), психологічну, медичну (необхідні медичні обстеження), економічну (забезпечує працевлаштування, навчання) враховуючи потреби кожного члена суспільства. Що стосується житлових субсидій то вони відсутні.

У Німеччині, Франції та Бельгії відсутня система субсидіювання комунальних послуг.

Наступною групою країн є країни в яких допомога доступна лише тим громадянам хто її потребує, вона є персоналізованою і представлена в таких країнах як Австрія, Данія, Ірландія, Нідерланди, Португалія де відбувається відшкодування вартості житла включаючи іпотечне та орендоване житло. В Іспанії та Швеції здійснюється допомога у придбанні предметів домашнього вжитку.

До третьої групи країн відносяться країни де існують програми надання громадянам житлово-комунальних субсидій серед яких ми можемо побачити і Україну (рисунок 1.3)

Рисунок 1.3 – Програми житлово-комунальних субсидій в країнах Європи (Польща, Латвія, Естонія)[19].

Щодо житлового субсидіювання, то Україна має свій шлях розвитку направлений на забезпечення допомоги найбільш незахищеним верствам населення, адже за дослідженнями економістів близько 60% населення

знаходиться а межею бідності і потребує допомоги з боку держави. На відміну від більшості країн світу в Україні житлова субсидія надається для забезпечення добробуту свого населення та права на гідне існування. В умовах війни ще більше населення потребує захисту від держави, тому на відміну від інших країн програма субсидіювання має носити характер який сприятиме зниженню рівня бідності. На сьогодні існує тенденція до стабілізації цін на житлово-комунальні послуги (плата за газ, світло, воду) що в даній ситуації призведе до стабілізації цін та покращить добробут суспільства.

Отже, ситуація на ринку житлово-комунального господарства в більшості країн світу направлена на забезпечення добробуту населення та підвищення їхнього життєвого рівня що позитивно впливає не лише на стабільність економічного розвитку, а й на підвищення рівня життя та досягнення позитивних тенденцій на світовому ринку . У більшості країн світу житлову субсидію сприймають як допомогу малозабезпеченим верствам населення розробляючи різноманітні програми та враховують індивідуальний підхід до кожного члена суспільства, що є досить важливим у розбудові економіки та соціальної політики держави. Адже система соціального забезпечення в Україні є окремою системою житлового субсидіювання на відміну від інших країн.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СИСТЕМИ НАДАННЯ АДРЕСНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ НАСЕЛЕННЮ

2.1. Організаційно-економічна характеристика ЦНАП

Кожен громадянин України має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло (статті 47, 48 Конституції України). Забезпечення соціального захисту громадян, зокрема, у сфері житлово-комунальних послуг - один із основних принципів державної політики.

Основні засади організаційних відносин, що виникають у сфері надання та споживання житлових та комунальних послуг визначаються Законом України «Про житлово-комунальні послуги» [20, с. 210-211]. Тому держава повинна в повній мірі забезпечувати надання соціального захисту всім своїм громадянам, реалізовувати їхні права та гарантувати соціальну та економічну захищеність. В розділі доцільно проаналізувати структуру виплат житлових субсидій та провести аналіз фінансового забезпечення житловими субсидіями населення України. Проаналізуємо систему забезпечення населення житловими субсидіями на прикладі Вінницького Центру надання адміністративних послуг "Прозорий офіс" (ЦНАП), а саме: детальніше розглянемо його структуру, характеристики, історію створення, напрями, цілі та завдання роботи. Також доцільним буде проведення аналізу фінансово-економічних показників, що характеризують стан та тенденції розвитку даного підприємства, здійснення діагностики управління цим напрямом діяльності на об'єкті дослідження, критична оцінка її сучасного стану, методичного інформаційного забезпечення тощо.

Загалом ЦНАП «Прозорий офіс» у місті Вінниця є одним з найбільш сучасних та ефективних центрів надання адміністративних послуг в Україні. Основною метою «Прозорого офісу» є максимальне полегшення та зручність процедури отримання різноманітних документів та послуг для громадян та бізнесу. У ЦНАП «Прозорий офіс» можна отримати більше 200 різних послуг,

таких як оформлення паспорту, водійських прав, реєстрація авто, оформлення земельних ділянок, надання населенню субсидій та інших.

Одним з головних принципів роботи центру є максимальна прозорість та відкритість, що забезпечується завдяки застосуванню сучасних технологій, а саме: електронної черги, онлайн-запису на прийом, електронних послуг та безготівкового розрахунку. Відповідно до форми власності він є комунальним підприємством, тобто самостійним господарюючим статутним суб'єкт, що може здійснювати виробничу, науково-дослідну та комерційну діяльність із метою одержання відповідного прибутку (доходу) [21].

Власником ЦНАП «Прозорий офіс» є Вінницька міська рада. Вона може утворювати, реорганізовувати та ліквідувати це та інші комунальні підприємства. Відносини цих органів з комунальними підприємствами будуються на засадах їхньої підпорядкованості, підзвітності та підконтрольності органам місцевого самоврядування. До відання виконкомів органів сільських, селищних і міських рад згідно з їхніми повноваженнями з управління комунальною власністю належить встановлення порядку та здійснення контролю за використанням прибутків комунальних підприємств, а також заслуховування звітів про роботу їхніх керівників.

Щодо історії створення, то ЦНАП «Прозорий офіс» було створено у 2016 році в рамках реформи державного управління та з метою поліпшення якості надання адміністративних послуг для населення та бізнесу, а також для зменшення корупційних проявів в діяльності місцевих органів влади. Ідею про створення ЦНАП у Вінниці запропонували громадські активісти, які працювали над проблемами відкритості та прозорості місцевих органів влади. На початку роботи над проектом створення ЦНАП було проведено дослідження діяльності місцевих відділів державних служб та виявлено проблеми, що потребували вирішення. Було встановлено, що більшість відділів працюють в некомфортних умовах, не мають необхідного обладнання та програмного забезпечення, а також надають послуги з порушенням законодавства.

Після проведення дослідження було розроблено проект створення ЦНАП, який передбачав створення централізованої системи надання адміністративних послуг, що дозволить значно полегшити процес отримання документів та скоротити час очікування. Було також передбачено використання сучасних технологій та програмного забезпечення, що забезпечить швидке та ефективне надання послуг.

На теперішній час місце реєстрації ЦНАП «Прозорий офіс» у Вінниці встановлено у Вінницькій міській раді за адресою вулиця Соборна, 30. Це є досить зручним розташуванням в центрі міста, що є легко доступним для громадян. У цьому ЦНАП надаються послуги з оформлення документів, що стосуються реєстрації місця проживання, видачі паспортів, реєстрації транспортних засобів, дозвільних документів на будівництво та рекламні конструкції, а також інші послуги в сфері міського господарства та комунальних послуг.

За даними публічної інформації, величина статутного фонду КП «Прозорий офіс» на даний момент не вказана. Проте, варто відзначити, що Комунальне підприємство "Прозорий офіс" є некомерційною організацією, і його головною метою є надання якісних та доступних послуг для громадян та бізнесу, а не отримання прибутку. Відповідно до цього статутний фонд організації може бути значно меншим, ніж у комерційних компаній.

Відповідно до Закону України "Про комунальні підприємства", статутний фонд комунального підприємства формується з коштів засновників та може бути змінений шляхом внесення відповідних змін до статуту. Однак, відповідно до Закону "Про відкритість використання публічних коштів", КП "Прозорий офіс" повинне публікувати відомості про свою фінансову діяльність та використання публічних коштів.

Щодо організаційної структури ЦНАП «Прозорий офіс» у Вінниці, то вона складається з таких складових частин (рисунок 2.1):

Керівництво	<ul style="list-style-type: none"> • голова ЦНАП та його заступники. Вони забезпечують реалізацію стратегії та мети ЦНАП, приймають управлінські рішення та координують діяльність усіх підрозділів.
Відділ адміністративної роботи	<ul style="list-style-type: none"> • забезпечує організаційно-технічне забезпечення роботи ЦНАП, включаючи роботу з документами, організацію роботи приймальні, контроль якості надання послуг та інше.
Відділ інформаційно-комунікаційних технологій	<ul style="list-style-type: none"> • забезпечує функціонування технічної інфраструктури, розробку та впровадження інформаційних систем, технічну підтримку та обслуговування інформаційних систем та інше.
Відділ надання адміністративних послуг	<ul style="list-style-type: none"> • забезпечує пряму роботу з громадянами та підприємствами, надає різноманітні адміністративні послуги, виконує роботу з приймальної комісії, забезпечує ведення бази даних клієнтів та інше.
Відділ кадрів та організації роботи з персоналом	<ul style="list-style-type: none"> • забезпечує управління персоналом, відбір, підбір, оцінку, розвиток та навчання працівників ЦНАП, ведення кадрових документів та інше.
Відділ забезпечення якості надання адміністративних послуг	<ul style="list-style-type: none"> • здійснює моніторинг якості надання послуг, проводить аналіз та оцінку роботи ЦНАП, розробляє пропозиції щодо покращення роботи та впровадження нових послуг.
Фінансово-економічний відділ	<ul style="list-style-type: none"> • забезпечує управління фінансами та економікою ЦНАП, включаючи складання та виконання бюджету, фінансовий аналіз, контроль за використанням бюджетних коштів та інше.
Юридичний відділ	<ul style="list-style-type: none"> • забезпечує правову підтримку та консультування ЦНАП, розробку та впровадження правових документів, виконання функцій забезпечення правопорядку на території ЦНАП та інше.

Джерело: розроблено автором на основі [22]

Рисунок 2.1 – Організаційна структура ЦНАП «Прозорий офіс» у Вінниці.

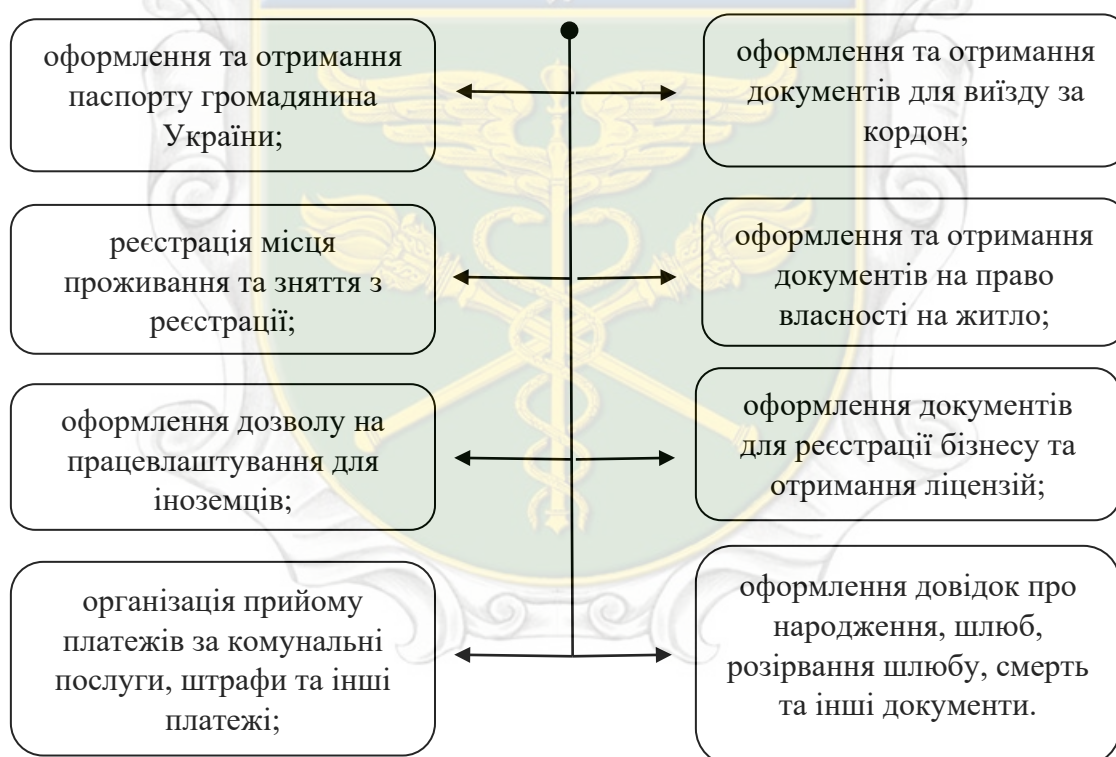
Отже, складові організаційної структури управління ЦНАП «Прозорий офіс» у Вінниці включають відділи, що забезпечують технічне та інформаційне забезпечення, надання послуг, управління персоналом, забезпечення якості, фінансово-економічне та юридичне управління. Така структура забезпечує

ефективну організацію роботи та надання якісних соціальних та адміністративних послуг громадянам та підприємствам.

Метою діяльності підприємства ЦНАП «Прозорий офіс» у Вінниці є забезпечення доступності надання соціальних та адміністративних послуг громадянам та підприємствам. Предметом діяльності підприємства є надання адміністративних послуг, а також забезпечення інфраструктури для надання цих послуг, зокрема, технічне та інформаційне забезпечення.

Підприємство ЦНАП «Прозорий офіс» є ключовим елементом державної політики з покращення якості і доступності надання соціальних та адміністративних послуг населенню та підприємствам. Виконання цієї мети діяльності забезпечує зростання довіри громадян до держави та її інституцій.

У ЦНАП «Прозорий офіс» у Вінниці надається широкий спектр соціальних та адміністративних послуг населенню та підприємствам. До основних послуг, які можна отримати у цьому ЦНАП, відносяться (рисунок 2.2):

Джерело: розроблено автором на основі [23]

Рисунок 2.2 – Перелік адміністративних послуг ЦНАП «Прозорий офіс» у Вінниці.

Для забезпечення максимальної зручності та доступності надання послуг, ЦНАП «Прозорий офіс» у Вінниці пропонує різні форми обслуговування, такі як особистий візит, електронний сервіс та контактний центр. Також у ЦНАП працює кваліфікований персонал, який забезпечує якість та швидкість надання послуг.

Отже, ЦНАП «Прозорий офіс» у Вінниці є одним із сучасних та ефективних центрів надання адміністративних послуг в Україні. ЦНАП надає широкий спектр послуг, включаючи послуги з реєстрації та призначення пенсій, видачі паспортів та водійських посвідчень, видачі довідок та інших послуг, що потребуються громадянам. Також ЦНАП є важливим інструментом для поліпшення якості життя громадян та підвищення рівня доступності адміністративних послуг. Його діяльність є важливим елементом у процесі розвитку електронного урядування в Україні та допомагає поліпшити якість життя громадян.

2.2. Аналіз фінансового забезпечення населення житловими субсидіями та дослідження державних субвенцій на надання житлових субсидій

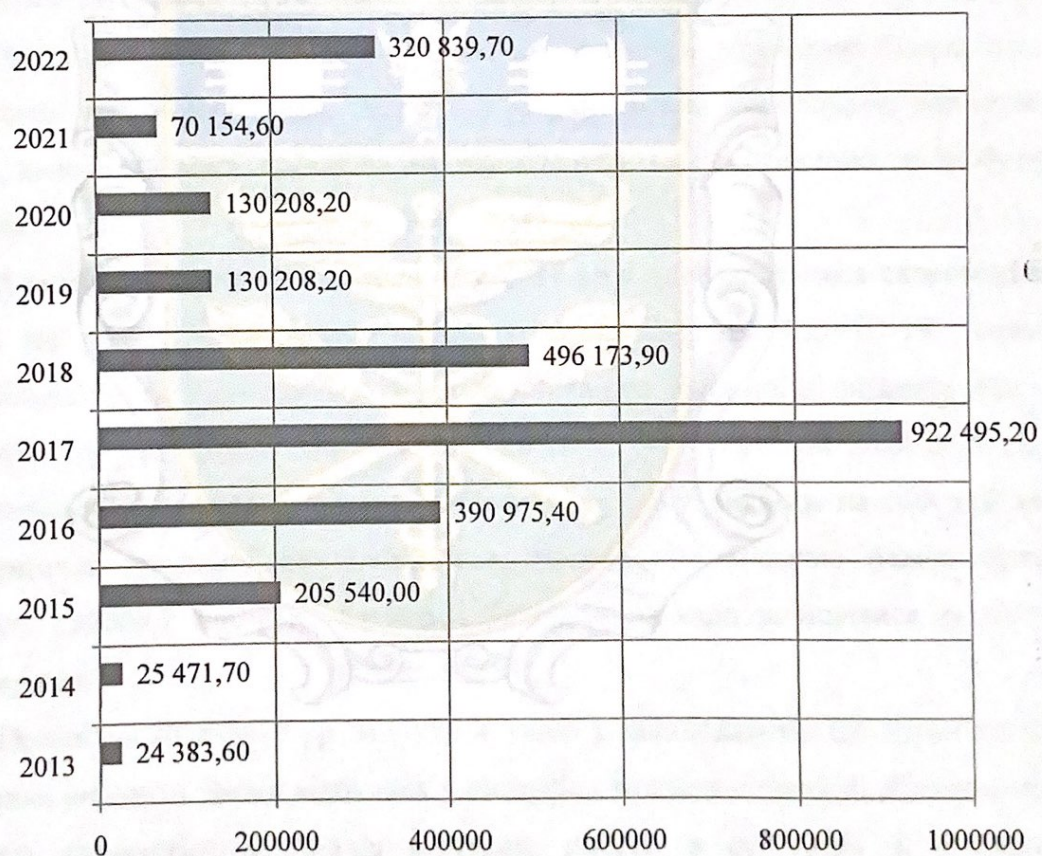
Основним інструментом діяльності будь яких установ та організацій є аналіз показників щодо управління та планування, який виявляє недоліки в діяльності та проблеми у соціальній сфері та визначає та пропонує шляхи для їх вирішення. Аналізуючи сучасний стан та тенденції розвитку на основі аналізу різних показників визначаються можливості для розвитку установ та організацій та вдосконалення їх роботи.

Важливим є покращення соціально-економічного розвитку країни у соціальній сфері та здійснення фінансового аналізу забезпечення та надання

населенню житлових субсидій та дослідження державних субвенцій на надання допомоги у сфері житлово-комунального господарства. Аналіз зможе визначити різні категорії громадян які потребують соціального захисту та соціальної підтримки у соціальній сфері (житлово-комунальному господарстві) та удосконалити механізм для цільового використання фінансів держави та ефективного їх використання.

Для покращення діючої системи надання житлових субсидій необхідно здійснювати фінансовий аналіз та виявляти проблеми у наданні та розподілі між найбільш вразливими верствами населення та регіонами України коштів які надає держава.

На рисунку 2.3 наведено динаміку видатків держави протягом останніх 10 років у Вінницькій територіальній громаді.

Джерело: розроблено автором на основі [24]

Рисунок 2.3 – Видатки бюджету на надання житлових субсидій населенню у Вінницькій міській громаді протягом 2013-2023 рр.

Протягом останніх 10 років у Вінницькій міській територіальній громаді відбулися зміни щодо видатків бюджету на житлові субсидії. Аналізуючи данні рисунку можна спостерігати наступні тенденції щодо приросту який спостерігався найбільше у 2015 році і становив 706,95% порівняно з 2014 р., що вказує на покращення добробуту та збільшення кількості різних категорій громадян які їх потребують. Найменший приріст спостерігався у 2019 році порівняно з 2018р. і становив -73,77%.

Протягом останнього 2022 року видатки на субсидії зросли і становили 320839,7 тис. грн.. Основною причиною таких змін було підвищення середнього рівня заробітної плати та збільшення різноманітних програм та проектів щодо забезпечення енергетичної незалежності (утеплення будинків та зменшення споживання газу, світла ...). Фінансування Вінницькою Міською радою даних проектів призвело до стабільності та покращенню добробуту громади.

Аналізуючи витрати на субсидії у 2021 році спостерігається скорочення витрат на 46,09%. Основною причиною була пандемія COVID-19. Через нестабільність та економічний спад викликаних пандемією видатки були скорочені і у 2021 році становили 70154,6 тис. грн. Протягом 2020-2019 рр. відбувалася стабільність в економічній системі, тому видатки на субсидії не змінювалися, приросту не відбувалося, Вінницькою міською радою було виділено 130208,2 тис. грн., витрати з бюджету громади залишалися на тому сталому рівні.

Протягом 2018-2017 рр. відбулися зміни у законодавстві що спричинило зростання видатків. Зміни відбулися у критеріях надання субсидій, збільшилася кількість громадян-отримувачів субсидій, потреб в субсидіях зі сторони населення.

Зміни у показниках за 2013-2016 рр. зумовлені зростанням кількості найменш захищених верств населення які скористалися субсидіями та підвищенням розміру самої субсидії.

Протягом останніх 10 років витрати Вінницької територіальної громади на надання населенню житлових субсидій було зумовлено рядом чинників які представлені на рисунку 2.4.

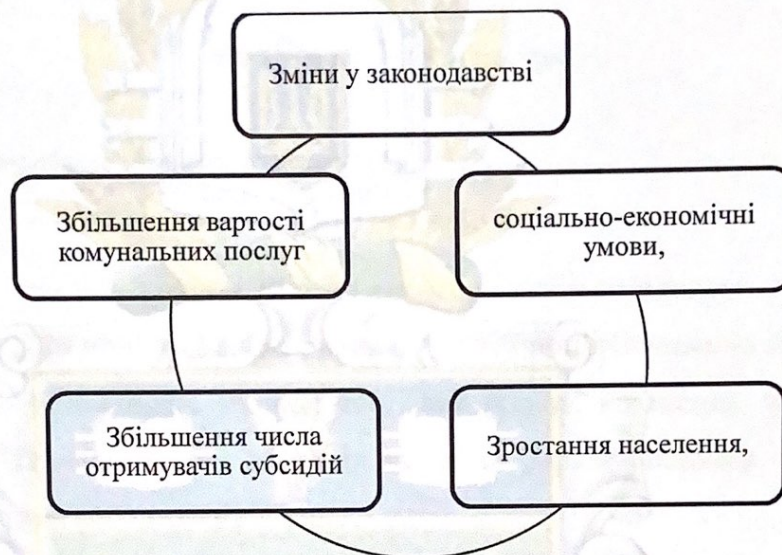
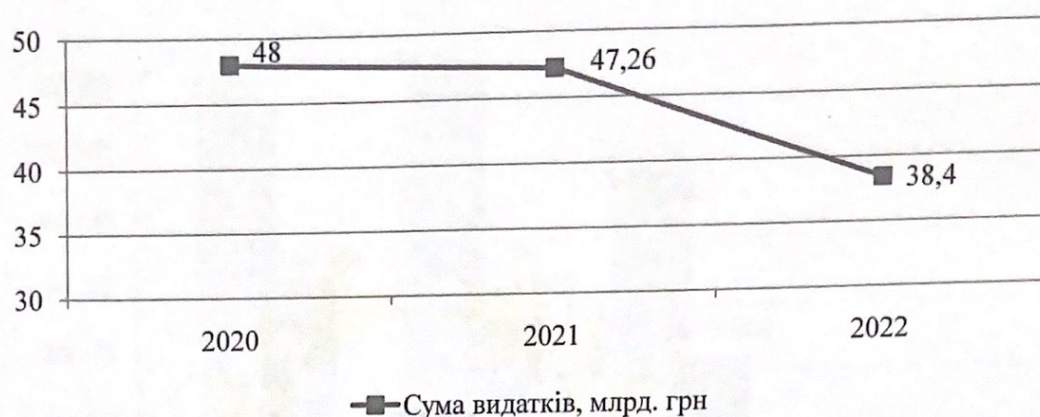

Рисунок 2.4 – Чинники що впливають на зростання видатків на субсидії

Дані чинники ефективно впливають на видатки на житлові субсидії та покращують умови життя найменш захищених верств населення, забезпечують їх соціальний рівень, гідні умови для існування та є важливим елементом соціальної політики держави.

Аналізуючи аналіз житлових субсидій наданих Вінницькою громадою необхідно здійснити аналіз та порівняти видатки на субсидії в межах всієї України (рисунок 2.5)

Джерело: розроблено автором на основі [25]

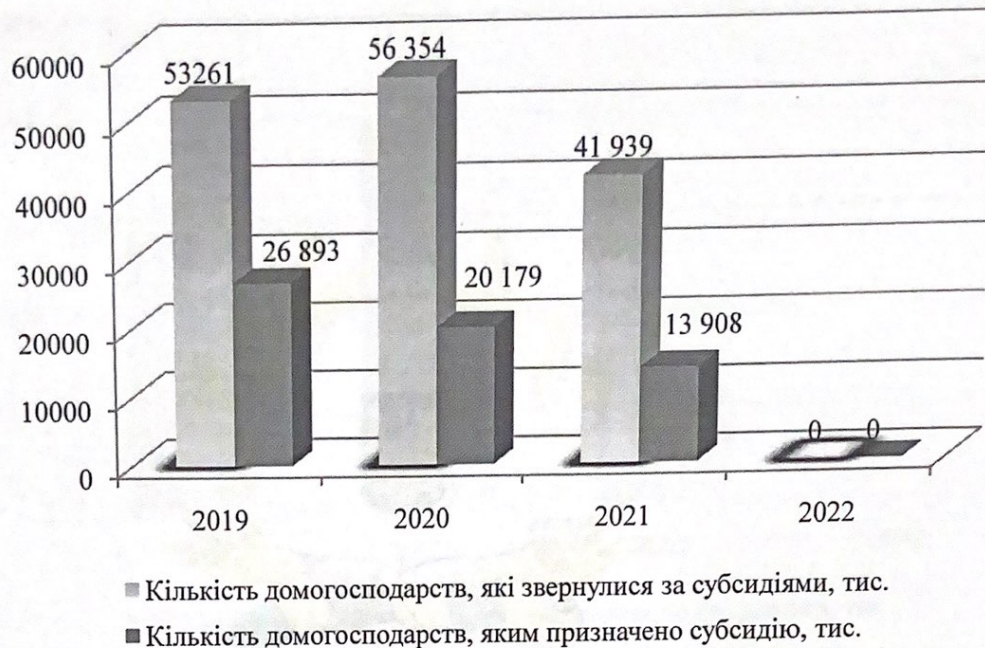
Рисунок 2.5 – Сума видатків по Україні, млрд. грн.

Протягом останніх років в Україні спостерігалось зменшення видатків з 48 млрд. грн. у 2020 році до 38,4 млрд. грн. у 2022 році. Основною причиною цих змін було підвищення економічної активності населення в умовах карантину COVID -19. Приріст видатків за даний період становив – 18,76%, майже п'ята частина всіх доходів держави.

З початком повномасштабного вторгнення у 2022 році не лише видатки на житлові субсидії скоротилися, а і відбулися зміни у соціальній сфері. Уряд змушений був зменшити видатки у соціальній сфері та перенаправити їх на захист нашої держави, що стало пріоритетним завданням для всіх українців.

Починаючи з 2019 року відбулися значні зміни у скороченні видатків не лише на житлові субсидії, а також у всій соціальній сфері. Кількість домогосподарств які звернулися за допомогою до держави скоротилася з 53261 тис. у 2019 році до 41939 тис. у 2021 році це пояснюється багатьма чинниками одним з яких є пандемія (рисунок 2.6).

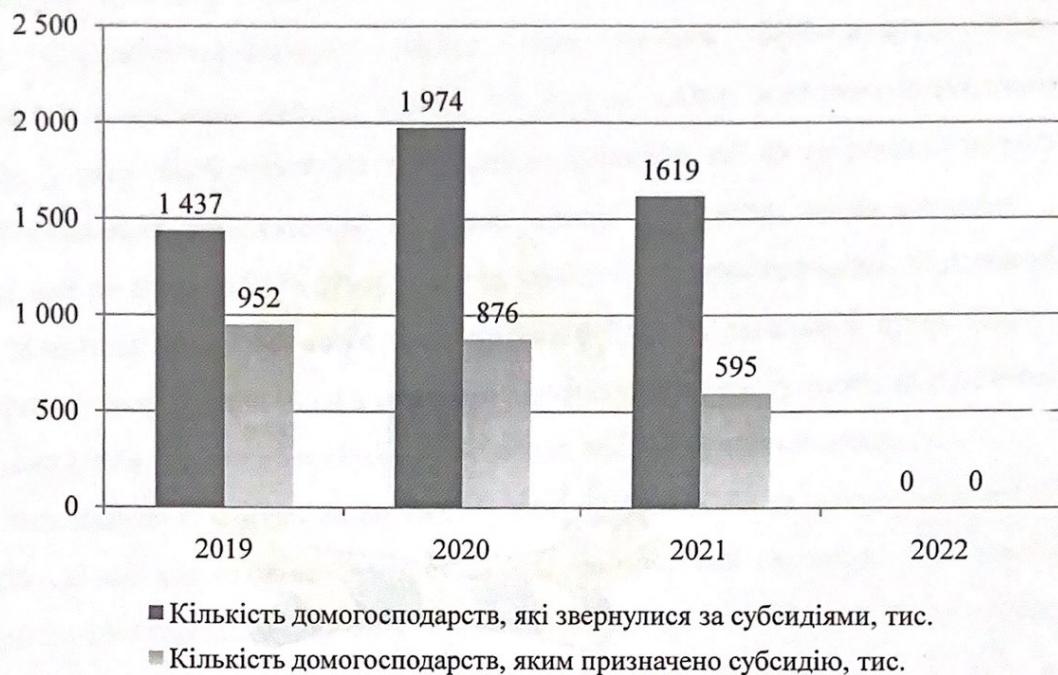

Джерело: розроблено автором на основі [25]

Рисунок 2.6 – Динаміка звернень громадян щодо надання житлових субсидій у 2019-2022 рр.

Однак лише близько половині домогосподарств які звернулися за допомогою було їй призначено і у 2019 році їх налічувалося майже половина 26896 тис. за останні три роки держава надала житлових субсидій лише третині населення яке звернулося у 2021 році це 13908 тис. домогосподарств. За 2022 рік статистичні данні щодо надання житлових субсидій на офіційному сайті відсутні з причин повномасштабного вторгнення (міркувань безпеки та у зв'язку з військовим станом в країні). Тому для аналізу даних ми обрали 2019-2021 роки. Тенденція щодо зменшення кількості звернень та надання житлових субсидій у Вінницькому регіоні зберігається (рисунок 2.7). Це свідчить про проблеми щодо надходжень до бюджету та необізнаності домогосподарств щодо подачі необхідних документів, неефективності системи управління щодо призначення житлових субсидій.

Джерело: розроблено автором на основі [25]

Рисунок 2.7 – Кількість домогосподарств у Вінницькій області які звернулися та отримали житлові субсидії протягом 2019-2022 рр.

Зменшення кількості домогосподарств яким призначено субсидії визвано жорсткими умовами для людей (подачі заявок, знижено рівень фінансування та багато інших). Всі ці зміни виникли в результаті змін у економічній та соціальній сферах, зросли тарифи на житлово-комунальні послуги, зниження рівня зайнятості та зростанням рівня безробіття. В 2021 році лише третина домогосподарств які подавали заявки на отримання субсидій отримали позитивну відповідь від держави що вказує на те що більша частина населення може забезпечити себе фінансово.

Аналізуючи проблему забезпечення житловими субсидіями досить гострою є проблема заборгованості домогосподарств. Починаючи з 2019 року і по теперішній час ця заборгованість зростає. Станом на кінець 2021 року заборгованість у Вінницькому регіоні досягається на рівні 1040677,6 тис. грн., во Україні ця сума становить 33795702,2 тис грн.

Наразі ж якщо споживач вчасно не сплачує за спожиті комунальні послуги, підприємство-надавач послуг може почати нараховувати пеню. Відповідно до частини першої статті 26 Закону «Про житлово-комунальні послуги», у разі несвоєчасного здійснення платежів за житлово-комунальні послуги споживач зобов'язаний сплатити пеню в розмірі, встановленому в договорі, але не вище 0,01% суми боргу за кожен день прострочення. Загальний розмір сплаченої пені не може перевищувати 100 % загальної суми боргу. Нарахування пені починається з першого робочого дня, наступного за останнім днем граничного строку внесення плати за житлово-комунальні послуги.

Зменшення кількості надання субсидій відбувається за рахунок багатьох чинників які ми аналізували: нестабільності економічної системи, зростанням рівня цін на житлово-комунальних послуг, збільшенням рівня заробітної плати, впровадженням нових програм та проектів енергоефективності.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФІНАНСУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ЖИТЛОВИХ СУБСИДІЙ В УКРАЇНІ

3.1. Рекомендації щодо вдосконалення роботи ЦНАП

Вирішення правових та організаційних питань призначення та надання житлових субсидій у теперішніх суспільних умовах є важливим підґрунтям їх нормального функціонування та отримання найбільш ефективного результату від їх надання. Але на практиці, при їх безпосередньому призначенні виникає ряд проблемних питань, вирішення яких неможливе без наукового дослідження та пошуку шляхів оптимального розв'язання назрілих проблемних питань. Загалом проблема призначення і надання житлових субсидій досліджувалась досить мало, оскільки субсидії в порівнянні з іншими формами соціального забезпечення є відносно новими формами забезпечення соціального захисту населення в Україні.

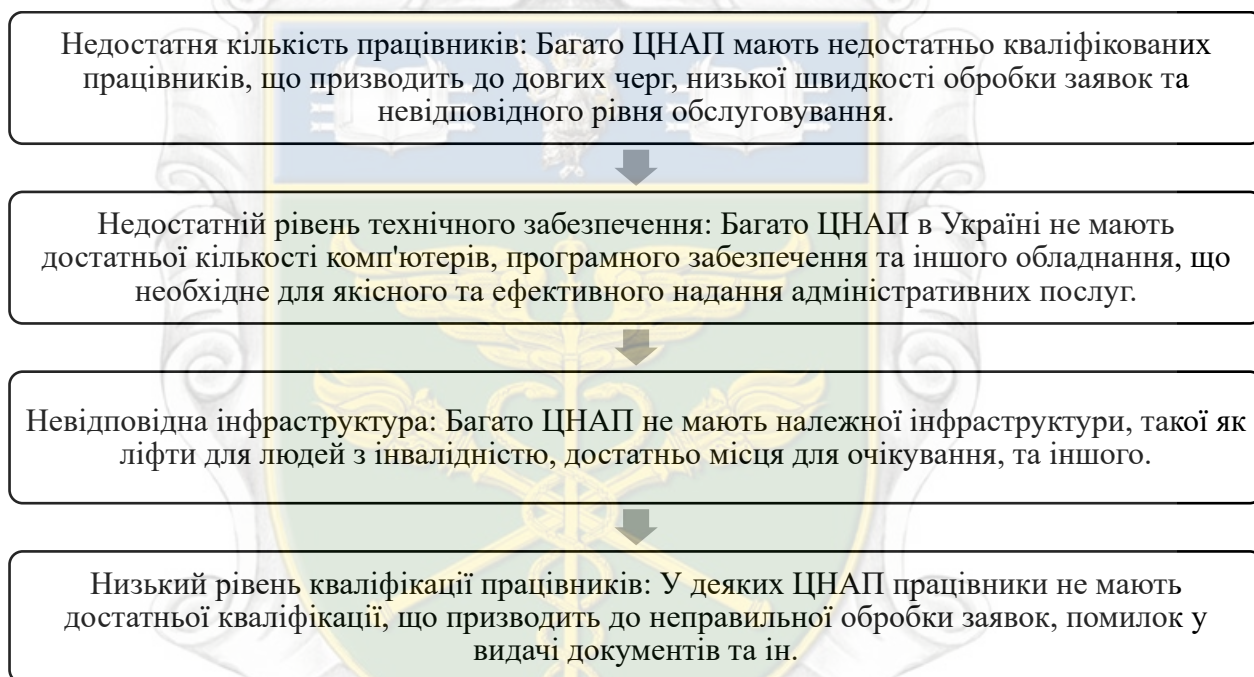
Загалом, на сьогодні в Україні соціальна підтримка населення, що здійснюється у трьох основних формах: соціальних пільг, соціальної допомоги й субсидій, є досить складною й непрозорою. Проблемами чинної системи соціальної підтримки є:

- низький рівень охоплення бідного населення соціальною підтримкою, усього 56,8 % бідних (згідно з критерієм прожиткового мінімуму) одержують який-небудь вид соціальної підтримки;
- низька адресність при наданні соціальної підтримки, розподіл державних соціальних трансфертів є несправедливим: менше ніж 23% від їх загальної суми потрапляють до бідних, інші (майже 17 млрд грн щороку, тобто близько 6% доходів бюджету) надаються небідному населенню;
- наявний механізм житлових субсидій, побудований на завищених нормативах споживання, не спонукає домогосподарства ощадливо використовувати комунальні послуги, що призводить до неефективного використання коштів бюджету [28].

Виходячи із цього, можна констатувати факт того, що на сьогодні призначення субсидій носить більш декларативний характер щодо бідного населення, а їх призначення здійснюється також і для заможного населення, що, на жаль, суперечить принципам та сутності надання соціальної допомоги в цілому. Тарифні субсидії поширюються, як правило, на всі домогосподарства, які є споживачами комунальних послуг. Але при цьому відбувається неповне охоплення бідних сімей, проте залучення значної частини більш заможних сімей.

Тому в даному розділі ми розглянемо проблеми які існують у ЦНАП Вінниці та України в цілому, а також розробимо конкретні рекомендації і пропозиції щодо удосконалення їх роботи.

З переліку конкретних проблем сучасних ЦНАП в Україні можна виділити наступні, котрі подані на рисунку 3.1:

Джерело: розроблено автором на основі [29]

Рисунок 3.1 – Основні проблеми ЦНАП в Україні

З рисунка можемо побачити, що в багатьох ЦНАП України прослідковуються схожі проблеми, які пов'язані з їх організаційною та кадровою структурою. Це може свідчити про необхідність централізованої роботи з покращення управління та організації ЦНАП на рівні держави. Такий підхід

дозволить стандартизувати процеси та введення єдиних стандартів якості надання адміністративних послуг в усіх регіонах країни, знизити корупційні ризики, поліпшити доступність та якість надання послуг громадянам та підвищити рівень довіри до державних органів.

Тому відповідно до наведених проблем можна виділити такі можливі варіанти їх розв'язання:

– Недостатня кількість працівників: одним з рішень цієї проблеми може бути збільшення кількості працівників ЦНАП, зокрема, шляхом проведення конкурсів на заміщення вакансій. Додатково можна розглянути можливість залучення фрілансерів або волонтерів для тимчасового підтримання роботи ЦНАП в періоди підвищеного попиту на послуги. Збільшення кількості працівників допоможе зменшити черги та збільшити швидкість обробки заявок, що позитивно вплине на роботу ЦНАП в цілому.

– Недостатній рівень технічного забезпечення: для розв'язання цієї проблеми можна розглянути можливість придбання додаткового обладнання, оновлення програмного забезпечення та встановлення швидкісного Інтернету. Ці заходи допоможуть прискорити обробку заявок та підвищити якість надання адміністративних послуг. Крім того, можна розглянути можливість використання онлайн-сервісів та електронного документообігу, що спростить процес надання послуг та збільшить його ефективність.

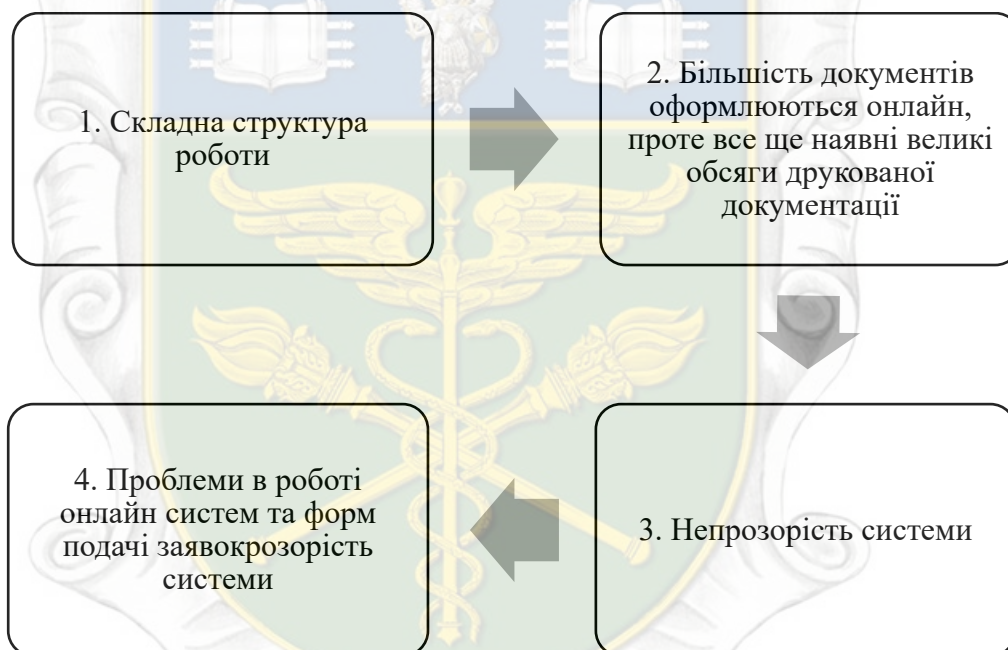
– Невідповідна інфраструктура: розв'язання цієї проблеми може включати в себе реконструкцію або модернізацію приміщення, зокрема, встановлення ліфтів для людей з інвалідністю, зони очікування та інших зручностей. Для забезпечення доступності ЦНАП для мешканців далеко віддалених населених пунктів, можна розглянути можливість створення мобільного ЦНАП, який буде регулярно відвідувати села та міста за попередньою заявкою та надавати адміністративні послуги на місці.

– Недостатня кількість послуг: цю проблему можна вирішити шляхом розширення переліку послуг, які надаються в ЦНАП. Наприклад, додавання можливості видачі закордонних паспортів або легалізації документів. Для цього

можна провести додатковий аналіз потреб населення та встановити нові послуги, які будуть корисні та необхідні громадянам.

Вирішення цих проблем допоможе підвищити ефективність та якість роботи ЦНАП, зменшити черги та покращити задоволеність клієнтів послугами, що в свою чергу позитивно вплине на репутацію держави, її рівень технологічності та імідж в очах міжнародної спільноти. Крім того, вдосконалення роботи ЦНАП сприятиме покращенню бізнес-клімату в Україні та залученню інвестицій, що в свою чергу забезпечить економічний розвиток країни.

Щодо Вінницького ЦНАП, то він також має ряд проблем та недоліків, які потребують покращення та навіть усунення. З його роботою та структурою ми ознайомилися як пройшовши там практику, так і користуючись його послугами в якості клієнта. Тому виходячи з даних спостережень можна виділити наступні проблеми, які перераховані на рисунку 3.2:

Джерело: розроблено автором на основі [30]

Рисунок 3.2 – Основні проблеми ЦНАП у Вінниці

Далі ми розглянемо кожен з цих проблем детальніше, пояснимо як вони впливають на роботу вінницьких ЦНАП та запропонуємо шляхи їх розв'язання:

1. Тривалий період навчання та адаптації кожного фахівця. Для того, щоб навчити одного спеціаліста може знадобитися від двох до чотирьох тижнів,

оскільки існує великий обсяг інформації та багато нюансів у роботі з кожним видом допомоги, яка надається у ЦНАП. Окрім того більшість фахівців там це люди, які до того жодним чином не були дотичні до сфери надання соціальних послуг в цілому. Для того, щоб навчити або навіть перевчити їх потрібні достатні обсяги часу аби фахівець ознайомився з внутрішньою структурою та усіма процесами ЦНАП. Цей фактор може значно уповільнити його роботу, може призвести до недостатньої якості послуг або до затримок у їх наданні.

Одним із можливих рішень є проведення стажувань для нових працівників. Під час стажування фахівець має можливість детально ознайомитись з процесами та структурою ЦНАП, отримати досвід роботи в цій сфері та побачити, як працюють його колеги. Також варто розглянути можливість створення навчальних матеріалів (наприклад, відео інструкцій) для нових співробітників, які допоможуть зрозуміти процеси роботи ЦНАП. Додатково можна врахувати можливість залучення консультантів з досвідом роботи в ЦНАП для проведення тренінгів та семінарів для нових працівників. Всі ці заходи допоможуть зменшити час навчання нових фахівців та покращити якість їхньої роботи в майбутньому.

2. Складна структура роботи. Виникає через складний процес надання послуг, залежність від багатьох документів та залучення різних фахівців, що може призвести до заплутаних процесів та втрати документів. Брак ясної структури може зробити процес роботи менш ефективним, або навіть привести до помилок.

Одним із можливих рішень для розв'язання проблеми складної структури роботи ЦНАП є впровадження системи управління якістю. Ця система може допомогти встановити ясну структуру роботи та процесів надання послуг, зменшити кількість документів та упростити процес їх зберігання. Крім того, система управління якістю може допомогти забезпечити взаємодію між різними фахівцями та покращити спілкування з клієнтами.

Також, можна проводити тренінги для фахівців з організації роботи, використання електронної системи документообігу та інших технологій, які використовуються в ЦНАП. Це допоможе фахівцям краще зорієнтуватися в процесах та ефективніше працювати.

3. Більшість документів оформлюються онлайн, проте все ще наявні великі обсяги друкованої документації. Ця проблема може виникнути через необхідність зберігати велику кількість документів у фізичній формі, які потім можуть бути втрачені або пошкоджені. Це може спричинити негативний вплив на ефективність роботи, ускладнити пошук необхідних документів, їх обробку та зберігання, а також може порушити конфіденційність даних клієнтів.

Одним з можливих рішень є поступовий перехід до електронного документообігу та цифрової архівації. Це може включати в себе використання електронних підписів, електронного зберігання документів, а також спеціальних систем керування документами. Поступовий перехід до електронного формату може зменшити обсяг друкованих документів, що зменшить проблему пошуку, обробки та зберігання. Крім того, цифрова архівація може забезпечити більш безпечне зберігання документів та знизити ризик їх втрати або пошкодження.

4. Непрозорість системи. Ця проблема може зумовлювати недовіру з боку клієнтів і небажання користуватись послугами ЦНАП оскільки неможливо відслідкувати онлайн рух коштів всередині. Недостатня прозорість системи може стати причиною порушень у фінансовій діяльності ЦНАП, а також створювати певний ризик корупції та зловживань з боку його працівників.

Щоб покращити прозорість системи ЦНАП та забезпечити більшу довіру з боку клієнтів, можна забезпечити доступ клієнтів до інформації про рух коштів всередині ЦНАП, наприклад, шляхом публікації звітності та іншої інформації на офіційному веб-сайті. Окрім того слід розробити чіткі процедури контролю за фінансовою діяльністю ЦНАП, включаючи аудиторські перевірки, внутрішні перевірки та інші заходи. І було б доречно ввести електронну систему моніторингу та контролю фінансової діяльності, яка буде дозволяти в режимі реального часу відстежувати рух коштів та виявляти незаконні операції.

5. Проблеми в роботі онлайн систем та форм подачі заявок. Система та форми подачі заявок не є інтуїтивно зрозумілими та простими для користувачів, немає жодного зворотнього зв'язку щодо звернення онлайн, що зумовлює подальшу необхідність звертатися до ЦНАП особисто. Це призводить до того, що

система може бути нестабільною, відбуваються затримки у наданні послуг та роботі ЦНАП в цілому. Крім того, недосконалість системи та форм подачі заявок може призвести до помилок у обробці даних клієнтів, що може призвести до відмови у наданні послуг або наданні їх з помилками.

Для вирішення цієї проблеми слід оновити та покращити діючу онлайн систему ЦНАП. Це може включати оновлення програмного забезпечення, заміну старого обладнання та перевірку роботи системи для забезпечення її стабільності. Також необхідно спростити форму подачі заявок для забезпечення їх зручності та доступності для клієнтів. Це може включати створення зручних інтерфейсів та форм, які забезпечують швидку та ефективну обробку даних клієнтів. Окрім того важливим є підвищення кваліфікації працівників щодо використання онлайн систем та форм подачі заявок. Це допоможе забезпечити якісну та швидку обробку даних клієнтів та запобігти помилкам при роботі з системою.

Робота ЦНАП є важливою складовою державного апарату в Україні та Вінницької міської ради щодо забезпечення надання адміністративних послуг населенню. Проте, не дивлячись на успіхи, які вже були досягнуті, є багато проблем, які потребують уваги. Робота ЦНАП потребує подальшої оптимізації та удосконалення. Причинами недостатньої ефективності можуть бути незадовільна якість послуг, недостатня прозорість роботи, помилки в роботі систем та форм подачі заявок.

Отже, важливою є необхідність покращення роботи ЦНАП як в Україні, так і у Вінниці. Необхідно забезпечити якість надання послуг, поліпшити прозорість роботи, удосконалити системи та форми подачі заявок. Це можна зробити шляхом впровадження нових технологій, підвищення кваліфікації працівників, вдосконалення процесів та процедур роботи, поліпшення комунікації з клієнтами та підвищення рівня обслуговування. Тільки за умови вирішення цих проблем можна забезпечити ефективну та якісну роботу ЦНАП та задоволення потреб його клієнтів.

3.2. Моніторинг ефективності запропонованих шляхів для розвитку системи житлових субсидій в Україні

Детальніше проаналізуємо запропоновані шляхи щодо вдосконалення роботи ЦНАП, опишемо чому вони є важливими та наскільки саме вони будуть ефективними з економічної, організаційної, управлінської та технологічної сторони для розвитку усієї системи субсидіювання в Україні.

Отже, відповідно до таблиці 3.1 щодо основних проблеми ЦНАП у Вінниці ми почнемо аналіз з першої проблеми. Дану проблему, шляхи її рішення та їх ефективність ми дослідимо у таблиці 3.3:

Таблиця 3.3 – Проблеми тривалого періоду навчання та адаптації фахівців у ЦНАП

Аспект	Пояснення
Економічний	Тривалий період навчання та адаптації фахівців може призвести до додаткових витрат на зарплату та інші видатки, пов'язані з процесом навчання. Однак, після адаптації та навчання, фахівці зможуть ефективніше та швидше обробляти заявки та надавати якісні послуги, що може позитивно позначитись на популярності ЦНАП та залученні нових клієнтів.
Організаційний	Навчання та адаптація фахівців потребує чіткого та детального планування, розподілу обов'язків та забезпечення достатньої кількості ресурсів (навчальні матеріали, інше обладнання). Це може забезпечити ефективне та систематичне виконання процесу навчання та адаптації для кожного фахівця.
Управлінський	Управління процесом навчання та адаптації фахівців може вимагати додаткової уваги та контролю з боку керівництва ЦНАП, а також розробки нових процедур та стандартів. Однак, це може покращити роботу ЦНАП та забезпечити більш високий рівень надання послуг.
Технологічний	Навчання та адаптація фахівців може потребувати використання різних технологій та програм, що можуть покращити роботу фахівців та забезпечити швидку та якісну обробку заявок. Наприклад, використання електронної системи керування заявками може спростити та прискорити процес роботи заявників та фахівців.

Джерело: розроблено автором на основі [30]

Запровадження тривалого періоду навчання та адаптації кожного фахівця може бути важливим методом вдосконалення роботи ЦНАП. Цей метод може забезпечити кваліфіковану робочу силу, зменшити кількість помилок та

збільшити ефективність обробки заявок. Однак, він може вимагати значних витрат на навчання та забезпечення працівників необхідними ресурсами. Крім того, можуть виникнути труднощі зі заміною працівників, які залишають посаду після навчання та адаптації, тому важливо забезпечити постійний потік нових працівників та їх навчання.

Проаналізуємо наступну проблему (таблиця 3.4).

Таблиця 3.4 – Проблеми складної структури роботи ЦНАП

Аспект	Пояснення
Економічний	Впровадження електронних послуг та автоматизація процесів в ЦНАП знижує витрати на заробітну плату працівників та оплату оренди приміщень. Крім того, ефективніша робота ЦНАП дозволяє скоротити час обробки заяв та виплати субсидій, що зменшує кількість затрат на оплату послуг зв'язку, транспорту та інших ресурсів.
Організаційний	Організація роботи ЦНАП в режимі онлайн та встановлення електронної черги дозволяє уникнути накопичення людей в приміщенні, що зменшує ризик поширення захворювань та забезпечує комфортніші умови для користувачів. Крім того, автоматизація процесів в ЦНАП сприяє швидшому та точнішому обробленню заяв на отримання субсидій та уникненню помилок, що може знизити витрати на їх виплату та ресурси на повторну перевірку даних.
Управлінський	Застосування системи електронного документообігу в ЦНАП сприяє швидкому та точному обміну даними між відділами та забезпечує високу якість роботи у всіх відділах. Крім того, система моніторингу та контролю якості роботи ЦНАП дозволяє вчасно виявляти проблеми та недоліки та швидко їх вирішувати, що забезпечує ефективне функціонування усієї системи.
Технологічний	Використання сучасних технологій в роботі ЦНАП дозволяє підвищити її ефективність та продуктивність, знизити час обробки документів та запитів клієнтів. Наприклад, впровадження електронної черги та онлайн-запису на прийом дозволить зменшити очікування клієнтів та розподілити навантаження на робітників ЦНАП. Автоматизація процесів обробки документів та їх електронне зберігання дозволить зменшити кількість помилок та покращити контроль за обліком та збереженням даних.

Джерело: розроблено автором на основі [30]

Складна структура роботи ЦНАП може призводити до різноманітних труднощів з економічних, організаційних, управлінських та технологічних аспектів. Необхідно вдосконалювати процеси та забезпечувати ефективний контроль за роботою співробітників, а також впроваджувати сучасні технології,

щоб зменшити кількість спеціалістів та оптимізувати робочі процеси. Шляхом оптимізації робочих процесів, ефективного контролю та зменшення використання ручних операцій можна знизити затрати, покращити якість надання послуг та забезпечити більшу ефективність використання ресурсів. Впровадження сучасних технологій також дозволить спростити процеси роботи, автоматизувати рутинні завдання та забезпечити оптимальне використання робочого часу та зусиль.

Далі розглянемо проблему того, що більшість документів оформлюються онлайн, проте все ще наявні великі обсяги друкованої документації (таблиця 3.5):

Таблиця 3.5 – Проблеми великих обсягів друкованої документації

Аспект	Пояснення
Економічний	Використання онлайн-документообігу дозволить зменшити витрати на папір, друк, кур'єрську доставку та зберігання документів. Це призведе до значного зниження витрат та зменшення навантаження на бюджетну сферу. Зокрема, у 2020 році на друковану документацію в Україні витрачено близько 2 мільярдів гривень.
Організаційний	Онлайн-система оформлення документів дозволить підвищити продуктивність роботи ЦНАП, зменшити кількість черг та скоротити час очікування громадян. Також зменшиться кількість помилок при оформленні документів через автоматизацію процесу.
Управлінський	Онлайн-система забезпечить швидкий та точний доступ до даних про клієнтів та їх документів, що покращить якість обслуговування та зменшить кількість помилок. Також дозволить забезпечити ефективний контроль за роботою ЦНАП та забезпечити звітність.
Технологічний	Використання сучасних технологій дозволить створити надійну та безпечну онлайн-систему, яка буде відповідати сучасним вимогам безпеки та захисту даних. Також дозволить використовувати інструменти аналізу даних та автоматизації процесів для оптимізації роботи ЦНАП та підвищення якості обслуговування.

Джерело: розроблено автором на основі [30]

Метод зменшення кількості друкованої документації та перехід до онлайн-формату є важливим для вдосконалення роботи ЦНАП. Він сприятиме зменшенню витрат на транспортування, зберігання та друк документів, зниженню навантаження на працівників ЦНАП та підвищенню якості обробки документів. Однак, для клієнтів, які не мають доступу до Інтернету, потрібно забезпечити можливість подачі документів на паперових носіях, або додаткових звернень

громадян у ЦНАП, що може призвести до збільшення витрат на друк та обробку документів.

Крім того, у разі збоїв у роботі електронних систем, можуть виникати проблеми з отриманням документів та їх обробкою, що може призвести до затримок та погіршення роботи ЦНАП. Це може призвести до незадоволення та розчарування серед користувачів, які очікують оперативного вирішення своїх питань. Крім того, у разі збоїв може збільшитися ризик втрати або пошкодження електронних даних, які зберігаються в системі. Це може призвести до серйозних проблем для громадян, які підтримують свої електронні дані у ЦНАП. А також це може бути великим витоком даних, що є особливо загрозливим в період війни в країні. Тому проблема безпеки та захищеності даних користувачів центру має бути однією з основних та першочергових.

Отже, використання онлайн-технологій та мінімізація використання друкованих документів може бути ефективним методом для поліпшення роботи ЦНАП з економічної, організаційної, управлінської та технологічної точок зору. Однак, необхідно забезпечити альтернативні способи подачі документів для клієнтів, які не мають доступу до Інтернету, та забезпечити надійну роботу електронних систем для уникнення затримок та помилок з боку центру. Крім того, слід забезпечити регулярне оновлення технічного обладнання та програмного забезпечення, а також проводити регулярні навчання персоналу для використання та впровадження сучасних інформаційних технологій. Доречним було б проводити соціально-просвітницьку діяльність, де інформувати громадян про новини ЦНАП, надавати актуальний перелік його послуг та розповідати про доступні способи їх отримання.

Перейдемо до наступної проблеми, яка позначилася і на підготовці цієї роботи (недоступність деяких фінансових показників ЦНАП для громадськості), тому далі наведемо рішення цієї проблеми та проаналізуємо їх з економічного, організаційного, управлінського та технологічного аспектів (таблиця 3.6):

Таблиця 3.6 – Проблеми непрозорості системи ЦНАП

Аспект	Пояснення
Економічний	Непрозорість системи ЦНАП може призвести до корупції та зловживання владою, що може збільшити витрати на надання послуг та знизити довіру громадян до системи субсидій. Для подолання цієї проблеми необхідно забезпечити прозорість та відкритість в усіх аспектах роботи ЦНАП, включаючи оприлюднення інформації про витрати та розподіл фінансових ресурсів.
Організаційний	Для забезпечення прозорості у роботі ЦНАП необхідно розробити і впровадити систему моніторингу та оцінки якості послуг, включаючи оцінку задоволеності громадян та аналіз даних про обсяг та якість наданих послуг. Крім того, важливо забезпечити незалежність та ефективність контролю за роботою ЦНАП через проведення аудиту та перевірок.
Управлінський	Управління роботою ЦНАП повинно бути орієнтоване на досягнення максимальної прозорості та ефективності. Для цього необхідно розробити та впровадити стратегію розвитку, яка передбачатиме механізми забезпечення прозорості та відкритості в роботі ЦНАП, включаючи залучення громадськості до процесу прийняття рішень та обговорення питань відкритого доступу.
Технологічний	Використання сучасних технологій, таких як електронне документообіг та електронні підписи, може зменшити ризик корупції та зловживання владою, а також спростити та прискорити процес надання послуг.

Джерело: розроблено автором на основі [30]

Отже, можна зробити висновок, що непрозорість системи ЦНАП є серйозною проблемою, яка може впливати на довіру до системи субсидій та на ефективність її роботи. Для подолання цієї проблеми необхідно впроваджувати методи, які забезпечують прозорість та відкритість системи, такі як впровадження системи моніторингу та аудиту, публікація інформації про розподіл субсидій та створення механізмів залучення громадськості до контролю за діяльністю ЦНАП. Ці методи не тільки забезпечать прозорість системи, але й допоможуть збільшити довіру до неї та покращити її ефективність в цілому.

Запропоновані вище методи вдосконалення роботи ЦНАП, такі як: спрощення процедур, вдосконалення кадрового питання, розвиток інфраструктури та використання сучасних технологій, можуть допомогти покращити ефективність та продуктивність роботи ЦНАП, а це в свою чергу позитивно позначиться на усій системі субсидювання в Україні. Завдяки

спрощенню процедур, клієнти зможуть отримати більш оперативний та зручний сервіс, що позитивно вплине на їх задоволеність та лояльність до державних служб. Розвиток інфраструктури та кадрового питання також допоможуть забезпечити більш якісний та професійний рівень обслуговування, а використання сучасних технологій сприятиме автоматизації процесів та зниженню часу на їх обробку. В результаті, робота ЦНАП стане більш продуктивною та ефективною, що в свою чергу послугує причиною поліпшення доступності та якості надання послуг субсидійних програм для громадян. Впровадження технологічних та організаційних рішень також може призвести до зниження витрат на утримання ЦНАП і покращення ефективності використання державних коштів. У свою чергу, це може стати фактором зростання довіри громадян до держави, що позитивно вплине на їхнє ставлення до системи субсидій та всієї системи соціального забезпечення країни.

Отже, проведення моніторингу проблем у ЦНАП та оцінка ефективності методів їх вирішення є надзвичайно важливими для розвитку системи житлових субсидій в Україні. Це дозволить вчасно виявляти проблеми та швидко реагувати на них, зменшувати витрати та підвищувати ефективність роботи ЦНАП. Крім того, це допоможе вибрати найбільш оптимальні рішення та вдосконалювати їх у майбутньому. За результатами моніторингу та оцінки ефективності можна буде вносити необхідні зміни до роботи ЦНАП та системи житлових субсидій в цілому, що забезпечить її стабільний та успішний розвиток в майбутньому.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Дослідження житлової субсидії як інструменту адресної соціальної допомоги населенню є актуальним в сучасних умовах, коли значна кількість людей має недостатні доходи для оплати житла та комунальних послуг. У дослідженні були розглянуті найбільш важливі теоретичні положення та практичний досвід використання житлової субсидії як в Україні, так і закордоном. Було проведено аналіз та діагностику об'єкта дослідження з визначеного напрямку, що дозволило зробити висновки про ефективність житлової субсидії як інструменту адресної соціальної допомоги.

Отже, основні висновки дослідження полягають в тому, що житлова субсидія є важливим інструментом соціальної підтримки населення в Україні, оскільки вона дозволяє забезпечити доступні умови проживання та зменшити витрати на оплату житла. Проте, в системі надання житлових субсидій існують проблеми, пов'язані з низькою ефективністю фінансування та використання коштів, а також з недостатньою якістю обслуговування населення.

У нашій державі Житлова субсидія є однією з головних форм соціальної підтримки, що надається населенню. Основна мета житлової субсидії - зменшення витрат на оплату житлово-комунальних послуг для певної категорії населення, зокрема для сімей з низькими доходами, багатодітних сімей та осіб з інвалідністю.

Щодо зарубіжного досвіду житлового субсидіювання, було виявлено, що у багатьох країнах, таких як Німеччина, Бельгія та Польща, він є ефективним інструментом соціальної підтримки. Однак, щоб система житлових субсидій була ефективною, важливо розробити правильну стратегію розподілу ресурсів та вжити заходів для контролю за їх використанням.

У ході дослідження також було проведено аналіз системи надання адресної соціальної допомоги населенню, включаючи функціонування ЦНАП, його структуру та основи роботи. Також було проведено аналіз фінансового забезпечення населення субсидіями та дослідження державних субвенцій на надання житлових субсидій. У висновку до цього виявлено, що система має деякі

проблеми, такі як відсутність відповідного фінансування з боку держави та недостатня ефективність роботи ЦНАП. Окрім того проблемами є досить складна структура роботи, тривалий період навчання та адаптації нових співробітників, непрозорість системи та значні недоліки у роботі онлайн сервісів.

На основі проведеного аналізу було запропоновано рекомендації щодо вдосконалення роботи ЦНАП та проведено моніторинг ефективності кожного з запропонованих шляхів для розвитку системи житлових субсидій в Україні.

Основними пропозиціями до вдосконалення соціального забезпечення в області житлової субсидії були виділені:

- Встановлення більш чітких та прозорих критеріїв призначення житлової субсидії, які б враховували не тільки доходи громадян, а й їхні соціальні потреби та сімейний стан.

- Запровадження системи електронного обліку та звітності за використанням коштів, виділених на житлову субсидію, що сприятиме ефективнішому контролю за їх використанням та зменшенню можливості корупції.

- Забезпечення доступності інформації про житлову субсидію та її умови призначення для всіх громадян.

- Створення навчальних матеріалів для нових співробітників ЦНАП, що дозволить новим працівникам швидше і більш ефективно навчитися процесам та процедурам роботи.

- Залучення більшої кількості клієнтів до онлайн-систем, що зменшить обсяг друкованої документації та зменшить час очікування в ЦНАП.

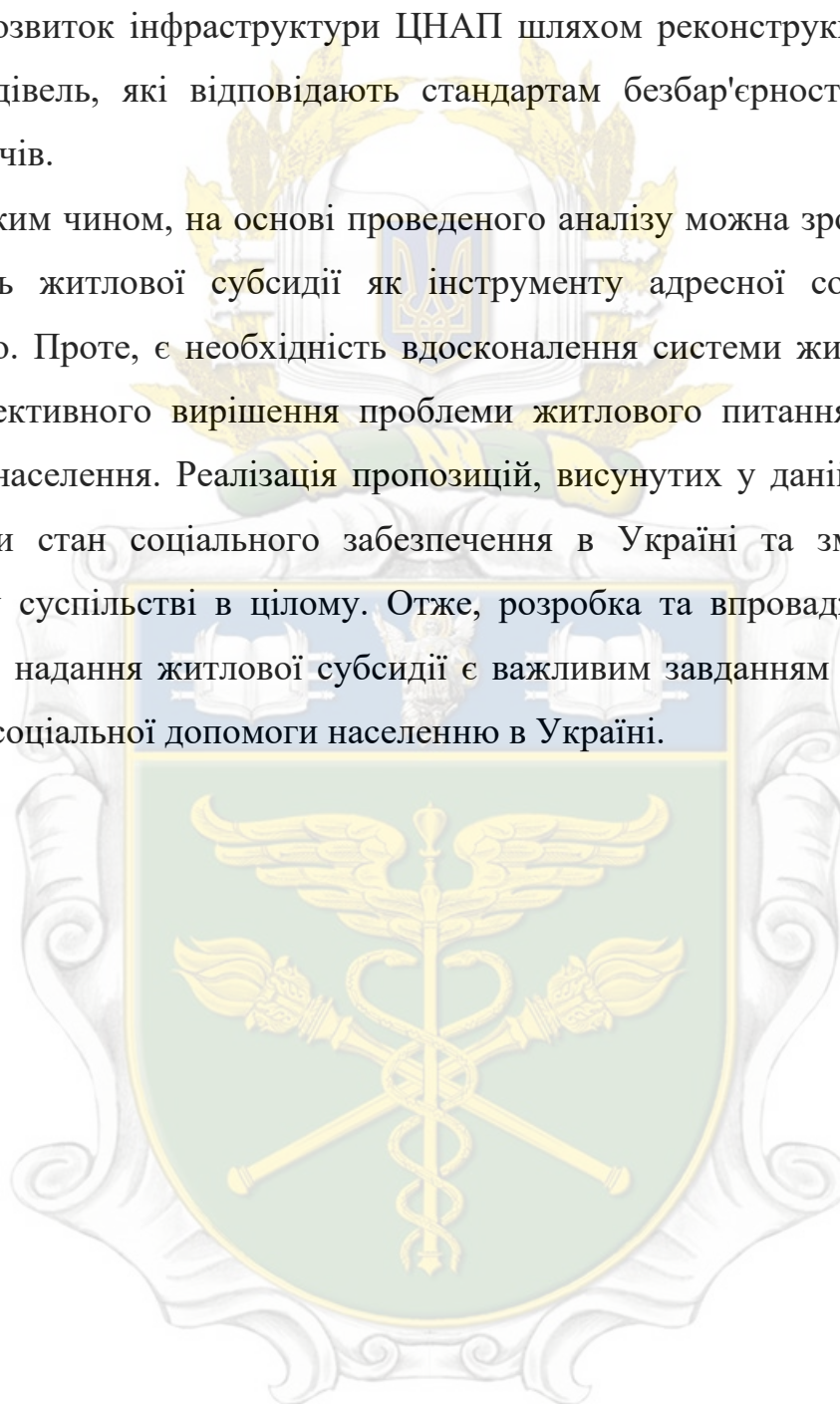
- Вдосконалення інформаційних платформ про діяльність ЦНАП, що дозволить клієнтам знайти більше інформації про послуги, процедури та вимоги щодо заяв.

- Збільшення кількості кваліфікованих працівників через проведення конкурсів на заміщення вакансій та підвищення заробітної плати для залучення талановитих фахівців.

– Покращення технічного забезпечення ЦНАП через закупівлю додаткового обладнання, програмного забезпечення та забезпечення своєчасного технічного обслуговування.

– Розвиток інфраструктури ЦНАП шляхом реконструкції або будівництва нових будівель, які відповідають стандартам безбар'єрності та інших потреб користувачів.

Таким чином, на основі проведеного аналізу можна зробити висновок про важливість житлової субсидії як інструменту адресної соціальної допомоги населенню. Проте, є необхідність вдосконалення системи житлової субсидії для більш ефективного вирішення проблеми житлового питання у незабезпечених верствах населення. Реалізація пропозицій, висунутих у даній роботі, дозволить покращити стан соціального забезпечення в Україні та зменшити соціальну напругу у суспільстві в цілому. Отже, розробка та впровадження ефективного механізму надання житлової субсидії є важливим завданням на сучасному етапі розвитку соціальної допомоги населенню в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: офіц. текст: [прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. зі змінами № 254к/96-ВР]. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. С. 140.
2. Про житлово-комунальні послуги: Закон України від 09.11.2017 № 2189-VIII. *Офіційний вісник України*. 2020. № 1. С. 210-211.
3. Порядок надання і нарахування субсидій для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг, а також пільг окремим категоріям громадян станом на 27 березня 2018 р. / НКРЕКП. URL: <https://nerc.gov.ua/?id=19520>
4. Про спрощення порядку надання населенню субсидій для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг, придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 1995 р. № 848. *Інформаційний бюлетень НКРЕ*. 2004 (№ 8).
5. Про затвердження Положення про Міністерство соціальної політики України: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 червня 2015 р. № 423 *Офіційний вісник України*. 2015. № 51. С. 52.
6. Положення про порядок призначення житлових субсидій: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 1995 р. № 848 (в ред. постанови Кабінету Міністрів України від 27 квітня 2018 р.). *Офіційний вісник України*. 2018. № 37. С. 110.
7. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2020 р. № 1282. *Офіційний вісник України*. 2021. № 1. С. 243.
8. Положення про порядок призначення житлових субсидій : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 1995 р. № 848. *Офіційний вісник України*. 2018. № 37. С. 110

9. Синчук С.М. Правові ознаки соціальних пілг у сфері соціального забезпечення. *Держава і право. Юридичні і політичні науки: Зб. наук. пр.* 2012. Вип. 56. С. 305.
10. Бабич О. В., Щербина О. В. Житлова субсидія як фінансовий інструмент адресної допомоги населенню. URL: <http://surl.li/hjajz> (дата звернення: 12.05.2023).
11. Державна служба статистики України: офіційний сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>(дата звернення: 12.05.2023).
12. Центр надання адміністративних послуг "Прозорий офіс" (ЦНАП).URL: <https://www.vmr.gov.ua/Transparent> (дата звернення: 17.05.2023).
13. Перелік адміністративних послуг ЦНАП "Прозорий офіс" у Вінниці. [Електронний ресурс]. URL: <https://strichka.info/archives/23990> (дата звернення: 17.05.2023).
14. Видатки бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення: офіційний сайт Вінницької міської ради. URL: <https://2021.vmr.gov.ua/TransparentCity/Lists/BudjMista/ShowContent.aspx?ID=157> (дата звернення: 5.05.2023).
15. Державна служба статистики України: офіційний сайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 5.05.2023).
16. Центри надання адмінпослуг: проблеми якості їх сервісу для громадян і бізнесу. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/tsentry-nadannya-adminposlug-problemy-yakosti-yih-servisu-dlya-gromadyan-i-biznesu/> (дата звернення: 5.05.2023).
17. Шляхи вдосконалення діяльності ЦНАП. URL: <http://pard.org.ua/uvnnicobgovoryuvalishlyahivdoskonalennyadyalnostcnap.html>(дата звернення: 5.05.2023).
18. Жук Н. М. Зарубіжний досвід надання житлових субсидій. *Золочівський районний відділ ГУ ДМС у Львівській області.* 2019. С. 96-97. URL: <http://surl.li/pmcl> (дата звернення: 10.05.2023).

19. Івашова Л. М., Івашов М. Ф. Механізми державного управління. *Вісник Академії митної служби України*. 2016. № 2. С. 37–38.
20. Івашова Л. М., Івашов М. Ф. Фінансові механізми реалізації соціальної політики держави: пільги та субсидії для населення. *Вісник Академії митної служби України*. 2016. № 2. С. 34–42.
21. Інформаційні матеріали щодо реформи системи соціальної підтримки населення. URL: <http://www.kr-admin.gov.ua/Comitet/Ua/history/05011209.pdf>. (дата звернення: 12.05.2023).
22. Міністерство фінансів України: офіційний сайт. URL: <https://mof.gov.ua/uk> (дата звернення: 10.05.2023).
23. Про використання коштів субвенції на надання пільг та житлових субсидій населенню: *Аналітичний звіт Державної аудиторської служби України* від 24.11.2015 р. № 9-3. С. 96-97.
24. Субсидії на комуналку: світовий досвід. URL: <http://surl.li/pmas> (дата звернення: 11.05.2023).
25. Хомич І. Ю. Особливості соціальної допомоги як форми соціального забезпечення населення України. *Форум права*. 2013. № 3. С. 717-724.
26. Хренова Т. Ю. Житлова субсидія як організаційно-правова форма соціального забезпечення населення: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Харків, 2017. 107-108 с.
27. Житлові субсидії: проблеми та їх вирішення. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/photogallery/gallery?galleryId=15725757> (дата звернення: 12.05.2023).
28. Яловий К. В. Регулювання Європейським Союзом та Світовою організацією торгівлі захисних заходів у сфері зовнішньої торгівлі. *Юридична наука і практика*. 2011. № 1. С. 31-37.
29. Легейда Н. М. Непрямі субсидії в Україні: оцінка, тенденції та наслідки для економічної політики. *Наукові матеріали*. 2001. № 10. URL: http://www.ier.com.ua/files/publications/WP/2001/Wp10_ukr.pdf (дата звернення: 12.05.2023).

30. Шинкарюк О. В, Кушлак О. І. Оцінки міжнародного досвіду формування та використання міжбюджетних трансфертів (у контексті побудови системи державного управління регіональним людським розвитком). *Управління економікою: теорія та практика* : зб. наук. пр. Київ. 2014. С. 141-156.
31. Караман О. Л. Соціально-виховна робота з неповнолітніми засудженими : *навч.-метод. посіб.* Луганськ : ЛНУ імені Тараса Шевченка. 2014. 378 с.
32. Синчук С. Соціальні пільги як вид соціального забезпечення в Україні. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матер. ІХ регіон. наук.-практ. конф.* Львів, 2003. С. 354-361.
33. Матеріали засідання Комітету з питань соціальної політики, зайнятості та пенсійного забезпечення, який проводився по темі "Ефективність системи надання субсидій населенню». URL: <https://rada.gov.ua/fsview/158535.html> (дата звернення: 12.05.2023).
34. Ковалевська О. П. Світовий досвід розвитку державної житлової політики. *Державне управління: удосконалення та розвиток.* URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=618> (дата звернення: 12.05.2023).
35. Субсидія: нова суспільна змова. URL: <https://dt.ua/macrolevel/subsidiyinoва-suspilna-zmova-.html> (дата звернення: 12.05.2023).
36. Рівень життя населення України / за ред. Л. М. Черенько. Київ: *Консультант*, 2006. 428 с.
37. Колодій А.М., Олійник А.Ю. Права людини і громадянина в Україні: навч. посіб. Київ: *Юрінком Інтер*, 2004. 336 с.
38. Стрепко В.Л. Правові засади регулювання соціальних допомог в Україні: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.05. Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. Київ. 2007. 16 с.
39. Бойко М.Д. Право соціального забезпечення України: *навч. посіб.* Київ: Олан, 2004. 312 с.

40. Древаль П. В. Функції системи соціального захисту працівників органів прокуратури. *Митна справа. Спеціальний випуск*. 2013. С. 207–211.
41. Гончаров В. О. Соціальне обслуговування як організаційно-правова форма соціального забезпечення: дис. канд. юрид. наук: 12.00.05 ІДП НАН України. Київ 2011. С. 40.
42. Прилипко С.М. Проблеми теорії права соціального забезпечення. Харків: *ПП «Берека-Нова»* 2006. С 237.
43. Яковюк І. В. Соціальна держава: питання теорії і шляхи її становлення: дис... канд. юрид наук 12. 00.01; Нац. юрид акад. України. Харків 2000. 199 с.
44. Болотіна Н. Б. Право соціального захисту України: навч. посіб. 2-е вид. перероб і допов. Кив: *Знання* 2008. 6839с.
45. Сирота І.М. Право пенсійного забезпечення в Україн: курс лекцій. Київ: *Юрнком Інтер*. 277 с.
46. Андріїв В. Чи захистить система соціального страхування людину? *Право України* 2017. №7.С. 31-34.
47. Москаленко О.В. Принцип солідарності та субсидування в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування. *Вісник Одеського національного університету*. 2011. №16.С. 84-90.
48. Синчук С. М. Трансформація принципу солідарності в сучасних умовах. *Актуальні питання реформування правової системи України*: зб. наук. ст. за матер. 3 Міжнар. наук-прак. конф. У2-х т. (м. Луцьк 2-3черв. 2016 р.): Вежа 2006. Т. 2. С. 21-25.
49. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 14. 01. 1998 р. №16/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 23. Ст. 121.
50. Кір'ян Т. Прожитковий мінімум - соціальний стандарт рівня життя / Т. Кір'ян, М. Шаповал. *Соціальний захист*. 2001. № 10. С. 57-60.